

The Importance of Increasing Investment Power in the Socio-Economic Development of Regions

Ismatullayev J. A 1**Saidazimov S. S 2****Аннотация.**

В статье анализируется инвестиционный потенциал регионов страны в социально-экономическом развитии регионов и разрабатываются соответствующие предложения и рекомендации.

Калит сўзлар: регион, инвестиции, инвестиционный потенциал, инвестиционная привлекательность.

1 “Economy of Uzbekistan Scientific basis and problems of development ” Independent researcher of ITM

2 Student of Karshi State University

Kirish. Mustaqillikning so'nggi yillarida respublikamizda iqtisodiyot tarmoqlarida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar jarayonida investitsiyalarni jalb qilish uchun yanada qulay shart-sharoitlar yaratilmoqda. Hududlarni ijtimoiy iqtisodiy jihatdan rivojlantrishda dunyo mamlakatlari tajribasini inobatga olgan holda barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda investitsion faollikni oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shu o'rinda aytib o'tish joizki investitsiyalarni jalb qilish globallashuv va iqtisodiy integratsiya jarayonining asosiy vositasi bo'lgani sababli erkin bozor iqtisodiyotining global raqobatida mamlakat iqtisodiyotiga investitsiyalarni jalb etishni faollashtirish obyektiv zaruriyat hisoblanadi. Milliy iqtisodiyotdagi moliyaviy resurslar taqchilligini qoplash maqsadida investitsiyalar oqimini jalb etish uchun qulay investitsion muhit jozibadorligi zarur. Investitsiya muhit jozibadorligi investorlarga ishlab chiqarishga sarmoya kiritish, o'z faoliyatlarini kengaytirish uchun imkoniyat va rag'batlar yaratadigan bir qator omillar majmui bilan belgilanadi.

Adabiyotlar sharhi. Turli ilmiy adabiyot va manbalarda hududlarning investitsion salohiyatini, uning jozibadorligini baholash bo'yicha turlicha uslubiy yondashuvlar, ilmiy qarashlar mavjud. Shuni hisobga olib, mamlakat mintaqalari va uning hududlarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash uchun xorijiy hamda ichki investitsiyalarni jalb etish uchun ularning nisbiy afzalliklarni baholash ushbu tadqiqotning muhim metodologik jihati hisoblanadi.

Iqtisodchi olim Ye. Abramov o'z tadqiqotlarida hududlarning investitsion jozibadorlik darajasini hisoblashda, iqtisodiyot va infratuzilmalarning rivojlanish darajasini, moliyaviy resurslar bilan ta'minlanganlik, demografik vaziyat, bozor munosabatlarining rivojlanishi hamda investitsion faoliyatning xavfsizligi darajalarini o'z ichiga oluvchi ko'rsatkichlaridan foydalanishni tavsiya etadi¹.

Iqtisodchi olimlar Bereznov, Sheveleva, Nachevalar tomonidan hududlarning investitsion potensialini 6 ta guruh omillari (tabiiy-resurslar, ishlab chiqarish, moliyaviy, infrastruktura, innovatsion, ijtimoiy) asosida baholash bo'yicha ilmiy xulosalar berilgan²

Mamlakatimiz olimlari T.Axmedov va Sh.Otaboyevlarning fikricha, tuman (shahar) tabiiy-iqtisodiy salohiyatini 13 ta guruhlar (iqtisodiy salohiyat, ijtimoiy salohiyat, budjet salohiyati, tadbirkorlik salohiyati, investitsion salohiyat, infratuzilma salohiyati, mineral-xomashyo salohiyati, yer resurslari, suv resurslari, demografik va mehnat salohiyati, turizm salohiyati, innovatsion salohiyat, geografik joylashuvi va iqlimi) ga bo'lish, baholash va tahlil qilish maqsadga muvofiq³.

Professor A.M.Sodiqovning yondashuviga ko'ra, muayyan mintaqada investitsiya salohiyati undagi tabiiy-resurs, ishlab chiqarish, iste'mol, infratuzilma, innovatsiya, mehnat, institutsional, moliyaviy salohiyat bilan aniqlanadi⁴. Uning tadqiqotlarida keltirilishicha, faqatgina mintaqaning

¹ Е.Абрамов. (2005). Инвестиционные фонды: Доходность и риски, стратегии управлением, объекты инвестирования в России. Москва: Альпина Бизнес Бокс.

² С. Березнов, О.Шевелева, М. Начева. (2011). Оценка инвестиционного потенциала региона. Экономический анализ: теория и практика, 15-24.

³ Ахмедов Т., Отабоев Ш. (2019). Худудлар салоҳиятини баҳолаш: ривожланиш стратегияларини ишлаб чиқишнинг муҳим асоси // Стратегическое планирование - важный фактор стабильности устойчивого социально-экономического развития страны и регионов: материалы Форума экономистов. - Ташкент: IFMR, 376-386.

⁴ Садыков А.А. Основы регионального развития: теория, методология, практика//Монография.

tabiiy-iqtisodiy, demografik, ekologik va boshqa sharoitlarini har tomonlama hisobga olibgina kapitalni jalb qilishdan kutilayotgan samaraga erishish va uni iqtisodiyotni jadal rivojlantirishga yo'naltirish mumkin. Investitsiya salohiyati mamlakat, mintaqa yoki korxonada darajasida aniqlanishi mumkin.

Professor Sh.Mustafaqulovning fikricha, hududlarning investitsion potensialini 9 ta guruh omil (tabiiy resurs salohiyati, ishlab chiqarish salohiyati, innovatsion salohiyati, mehnat salohiyati, moliyaviy salohiyat, institutsional salohiyat, infratuzilma salohiyati, iste'mol salohiyati, turistik salohiyati) larga bo'lgan holda talqin qilish mumkin⁵.

Aksariyat zamonaviy ilmiy manbalarda investitsiya salohiyati ko'p omilli va tarkib jihatdan serqirra ekanligi ifodalangan. Ushbu nazariy-ilmiy adabiyotlarda investitsiya salohiyati asosan investitsiya resurslarining yig'indisi, tabiiy-resurs, ishlab chiqarish, iste'mol, infratuzilma, innovatsiya, mehnat, institutsional, moliyaviy salohiyat, iqtisodiy-geografik sharoit, aholi turmush darajasi, ularning iste'mol talabi, bozorning jozibadorligi, qonunchilik bazasi, davlat organlari samaradorligi kabi omillar majmuasi sifatida keltirilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Mamlakatimizga 2020 yilda asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar hajmi 202,0 trln so'mga yetdi. 2010- 2020 yillarda o'rta hisobda mamlakatimizga jalb qilingan asosiy kapitalga investitsiyalarning 50,4% to'rtta hudud - Toshkent shahri, Qashqadaryo, Buxoro va Toshkent viloyatlari hissasiga to'g'ri kelmoqda.

1-jadval 2010-2020 yillarda O'zbekistonda asosiy kapitalga investitsiyalarning hududlar bo'yicha taqsimlanishi, o'rtacha %da

№	Hududlar nomlari	2010-2013 yy.	2014-2016 yy.	2017-2020 yy.	2010-2020 yillarda o'rtacha
1	O'zbekiston respublikasi	100	100	100	100
Eng yuqori ulushga ega bo'lgan hududlar					
2	Toshkent sh.	20,6	17,6	21,0	21,1
3	Qashqadaryo	11,9	13,6	12,8	10,4
4	Buxoro	11,1	10,3	8,7	9,3
5	Toshkent vil.	10	9,5	9,3	9,6
O'rtacha ulushga ega bo'lgan hududlar					
6	Navoiy	7,9	4,9	7,7	9,3
7	Qoraqalpog'iston Respublikasi	5,3	11	4,5	3,5
8	Samarqand	6,3	6,6	5,9	6,6
9	Farg'ona	6,2	5,2	4,6	5,6
10	Namangan	3,5	4,9	5,9	5,0
11	Surxondaryo	3,9	3,9	5,4	4,4
Nisbatan past ulushga ega bo'lgan hududlar					
12	Andijon	4,4	4	4,0	4,4
13	Jizzax	2,9	2,7	4,0	4,6

Ташкент. «ИҚТISOD-МОЛИЯ», 2005. С. 198 – 201.

⁵ Ш.Мустафакулов. (2017). Инвестицион мухит жозибадорлиги: назария, методология ва амалиёт. Тошкент: Маънавият.

Past ulushga ega bo'lgan hududlar					
14	Sirdaryo	2,8	2,5	2,7	3,0
15	Xorazm	3,1	3,4	2,8	2,9

Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida hisoblangan

Hududlar orasida poytaxt Toshkent shahri mamlakat iqtisodiyotiga o'zlashtirilgan investitsiyalar tarkibida eng katta ulushga (aytilgan davrda o'rtacha 21,1%) ega bo'lib, ushbu ko'rsatkich 2010-2013 yillarda 20,6%, 2014-2016 yillarda 17,6%, 2017-2020 yillarda 21,0% ga yetgan. 2020 yilda Toshkent shahri mamlakat aholisining o'rtacha 7,7%ni yalpi ichki mahsulotda esa Toshkent shaxrining ulushi 15,3 foizni tashkil qiladi. O'z navbatida Qashqadaryo va Buxoro viloyatlari ham respublika iqtisodiyotining 6,0% va 5,3% ni, aholining esa 9,6% va 5,6% tashkil etsada, ularga o'zlashtirilgan investitsiyalar respublikaga o'zlashtirilgan jami investitsiyalarning 10,4% va 9,3%ni tashkil etmoqda. Respublikamizda 2020- yilda investitsion faollikni pasayganligini ko'rishimiz mumkin, ya'ni asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmini o'tgan yilning mos davriga nisbatan o'sish sur'ati 91,8 % ni tashkil etdi. 2020 yilda 202,0 trln. so'm asosiy kapitalga investitsiyalar o'zlashtirilib, ularning 65,4% yoki 132,0 trln. so'mi jalb etilgan mablag'lar hisobidan moliyalashtirilgan bo'lsa, korxonalar, tashkilot va aholining o'z mablag'lari hisobidan 34,6% yoki 70,0 trln. so'm moliyalashtirilgan. Jami investitsiyalar hajmida, markazlashgan moliyalashtirish manbalari hisobidan moliyalashtirilgan asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning ulushi, 2020- yilning mos davridagi ulushiga nisbatan 8,0% punktga kamayib, 19,5%ni yoki 39,3 trln. so'mni tashkil etdi. Mos ravishda markazlashmagan moliyalashtirish manbalari hisobidan 162,7 trln so'm yoki jami investitsiyalarning 80,5% investitsiyalari o'zlashtirilib, o'tgan yilning mos davridagi ko'rsatkichga nisbatan 8,0% ko'paygan. O'tgan davr mobaynida korxonalar va tashkilotlarning o'z mablag'lari hisobidan moliyalashtirilgan asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar – 51,9 trln so'mni yoki jami asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning 25,7%ni tashkil etdi. Aholi mablag'lari hisobidan jami asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar 8,9% yoki 180,8 mlrd.so'mi o'zlashtirildi. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hisobidan o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi 28,7 trln so'mni tashkil etdi va o'tgan yilning mos davriga nisbatan 5,3% kamayib, 14,2% tashkil etdi.

Shuningdek, tijorat banklari kreditlari va boshqa qarz mablag'lari hisobidan 28,5 trln so'mni tashkil etib, 2019 yilning mos davriga nisbatan 0,3%ga kamaygan, O'zbekiston Respublikasi kafolati ostidagi xorijiy kreditlar 22,4 trln so'm, kafolatlanmagan va boshqa xorijiy investitsiya va kreditlar 35,4 trln so'm, Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi 1,8 trln so'm, Respublika budjeti 13,1trln so'm va suv ta'minoti va kanalizatsiya tizimlarini rivojlantirish jamg'armasi tomonidan 1,9 trln so'm miqdorida asosiy kapitalga investitsiyalar o'zlashtirildi.

Respublikamizda xorijiy investitsiya va kreditlarning 2020 yilda yuqori o'sishini Jizzax va Sirdaryo viloyatlari (7,4 marta), Samarqand viloyati (5,5 marta), Xorazm viloyati (5,9 marta) kabi viloyatlarda ular hajmining salmoqli darajada oshganligi bilan izohlash mumkin.

Xulosa va takliflar. Xulosa shuni aytish kerakki, mamlakatimiz hududlarida so'nggi yillarda pandemiya sharoitini hisobga olmaganda investitsiya muhiti va faolligi ortib bormoqda. Ammo shu bilan birga ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda. Jumladan, 2010-2020 yillarda respublikamizga jalb qilinayotgan investitsiyalarning yarmini 4 ta hudud – Toshkent shahri, Qashqadaryo, Buxoro va Toshkent viloyatlari hissasiga to'g'ri kelmoqda. Ushbu hududlarga o'zlashtirilayotgan investitsiyalar hududlar iqtisodiy ko'lamini va aholisi soniga nisbatan kattaroq ulushga ega bo'lib qolmoqda. Ushbu holat esa investitsiya salohiyati darajasi bo'yicha hududlar

o'rtasida o'zaro katta tafovutni keltirib chiqarmoqda.

Aholi jon boshiga hisoblangan asosiy kapitalga investitsiyalar salmog'i boyicha Andijon, Jizzax, Sirdaryo va Xorazm viloyatlari respublika darajasidan sezilarli ortda qolmoqda. Yuqorida sanab o'tgan hududlarimizda respublikamizning boshqa hududlariga nisbatan investitsiyalar faol jalb qilinmayapti. Bu muammolarni hal etish uchun quyidagi islohotlarni faollashtirish zarur:

- hududlarda investitsiya va moliyaviy erkinlik darajasini tubdan oshirish boyicha chora-tadbirlarni amalga oshirish;
- qonun va qonunosti hujjatlarning amaliyotda ishlash jarayonida mavjud bo'shliqlarni bartaraf etish;
- investitsiya siyosatining oshkoraligini barcha investorlar uchun investitsiya faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan axborotning ochiqligini va mavjudligini ta'minlash;
- xorijiy investorlarning ehtiyojlarini hisobga olgan holda hududlarning investitsion potensialini to'liq o'zida aks ettirgan ko'p tilli investitsiya pasportini ishlab chiqish va ushbu investitsiya pasportlarini mahalliy davlat hokimiyati organlarining maxsus portallari va veb-saytlarida joylashtirib, ma'lumotlarni har chorakda yoki har yili muntazam yangilab borish.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Е.Абрамов. Инвестиционные фонды: Доходность и риски, стратегии управления, объекты инвестирования в России. Москва: Альпина Бизнес Бокс. 2005 г
2. С. Березнов, О.Шевелева, М. Начева. Оценка инвестиционного потенциала региона. Экономический анализ: теория и практика, 15-24. 2011г
3. Ахмедов Т., Отабоев Ш. Худудлар салохиятини баҳолаш: ривожланиш стратегияларини ишлаб чиқишнинг муҳим асоси // Стратегическое планирование - важный фактор стабильности устойчивого социально-экономического развития страны и регионов: материалы Форума экономистов. - Ташкент: IFMR, 376-386. 2019 г
4. Садыков А.А. Основы регионального развития: теория, методология, практика//Монография. Ташкент. «IQTISOD-MOLIYA», 2005г. С. 198 – 201.
5. Ш.Мустафакулов. Инвестицион муҳит жозибадорлиги: назария, методология ва амалиёт.// Монография Тошкент: Маънавият.2017 й
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari